

חברים כותבים

פשוטו כמשמעו של הספור על אהוד בן גרא

(למאמרו של משה גרסיאל, בית מקרא חוב' מ"ו, סיון תשל"א)

מאת

חיים ראם

במאמרו "הספור על אהוד בן גרא בספר שופטים" מעלה משה גרסיאל השערות רבות ומציג אותן כעובדות ועל יסודן הוא מחבר ספור מעשה חדש, שאין לו כל אחיזה במציאות המסופרת במקרא, ואף נוגד למה שכתוב בו במפורש.

מנין למר גרסיאל שאהוד בן גרא יצא בראש משלחת גדולה וכבדה והמנחה היא המס שנתחייבו בו בני ישראל?

מנין שהריגת עגלון היתה בעבר הירדן מזרחה הרחק מיריחו, והפרש הזמן, בין בריחתו של אהוד ועד שהגיעה השמועה על הרצחו של המלך, נוצל על ידי בני ישראל לארגון המרד והבסת צבא מואב? הנחה זו, שעל יסודה מבטל מר גרסיאל את דבריו של יוסף בן מתתיהו, אינה עומדת בפני הבקורת ואומרת את ההיפך ממה שרוצה מר גרסיאל לראות בהשתלשלות המאורעות.

ידוע שבכל המדינות של הימים ההם היתה מערכת של קשר מהיר על ידי סימנים, שליחים ורצים מהירים, ואין ספק שדיעה על הרצחו של המלך היתה מגיעה לכל מקום מהר יותר ממתקש בורח, שאינו יכול להשתמש בדרך המלך ואינו יכול לנוע לאור היום, מחשש שיתפס, כאשר הוא נע בארץ אויב ללא נשק ונבדל בחיציגיותו מעם הארץ. בה במידה שהדרך שעל הבורח לעשות מתארכת, קטנים סיכוייו להינצל. ומה קל מאשר לחסום בפניו את המעברים על הירדן.

כפי שנאמר במפורש בספור המקראי בפסוק כו, היה משך זמן בריחתו של אהוד קצר ביותר, תוך ניצול הזמן שעמד לרשותו עד שנתגלה מעשה ההתנקשות. כתוב: "ואהוד נמלט עד התמהמהם והוא עבר את הפסילים ונמלט השעירתה". ואין כל סיבה להוציא את הפסוק מפשוטו שבו נאמר, שעד שעבדי המלך התמהמהו, הספיק אהוד להגיע השעירתה, אי-שם בהרי אפרים או בשטח ישראל בסמוך לו.

כל הקורא בעיון את פרשת אהוד בן גרא מוכרח להודות בעובדה שהמחבר היה אמן הספור, המשתף את קוראיו או שומעיו ביצירת העלילה, על ידי חשיפת העובדות החשובות ביותר להבנת העלילה והשארת מקום נרחב לקורא למלא את החסר, ושכל כולו של הספור לא בא אלא לפאר את מעשהו של אהוד, שאיפשר את הבסת האויב הפולש לתחומי הארץ.

ספור המעשה כפי שהוא מתואר מפסוק י"ב ואילך, כל מלה שם במקומה, וכל הספור בנוי בהגיון רב. הספור ממוקד לרגע נעיצת החרב בבטנו של עגלון מלך מואב, כאשר בתחילתו ניתן בתמצית ובקצור רב הרקע למעשה, ובסופו התוצאה ממנו.

פסוק י"ב מסביר את הרקע לעליתו של עגלון מלך מואב ונצחונו על בני ישראל כרצון אלהים על הרע שבני ישראל עשו, כמקובל בכל ספר שופטים. כפי הנראה מפסוק י"ג, היה עגלון לוחם אמיץ בעל כושר מנהיגות וארגון עד שהצליח ללקט סביבו גם את בני עמון ועמלק ובמספר קרבות, כמשתמע מהלשון: "וילך ויך" (וכל "וילך" מלמד על תהליך הלוקח זמן ולא על מעשה אחד) נצח את בני ישראל והגיע עד יריחו. זה מחזק את מה שמספר יוסף בן-מתתיהו בקדמוניות: "והוא הכה אותם בקרבות רבים והכניע תחתיו את המדיינים באומץ לב מיתר העם ודיכא לגמרי את חילם של העברים והטיל עליהם מס עובד וכו'...". אין כל סיבה לא להאמין לעדותו המסייעת של יוסף בן-מתתיהו. בסופם של הקרבות הצליח עגלון להתבסס בצדו המערבי של הירדן ולרשת את סביבות יריחו. מלשון הכתוב: "וירשו את עיר התמרים" משתמע שכבשוה ואף נאחזו בסביבה. על-ידי זה נותק הקשר עם שבטי עבר הירדן ונוצר איום ממשי על בני בנימין ואפרים. מי הם בני ישראל שעבדו את עגלון שמונה עשרה שנה סתם, לא פרש הכתוב, אבל מתקבל על הדעת שהם שבטי דרום עבר-הירדן ובקעת יריחו, כאשר גבול שלטונו הממשי של עגלון הוא הפסילים אשר את הגלגל. וזה מה שנאמר בשופטים י', ז-ט ושם נאמר: "ויחר אף ה' בישראל וימכרם ביד פלשתים וביד בני עמון. וירעצו וירצצו את בני ישראל בשנה ההיא שמונה עשרה שנה את כל בני ישראל אשר בעבר-הירדן בארץ האמורי אשר בגלעד ויעברו בני-עמון את הירדן להלחם גם ביהודה ובבנימין ובבית אפרים ותצר לישראל מאד". בשני המקרים זהה מספר השנים – "שמונה עשרה".

אישיותו של עגלון כלוחם ומנהיג היא שאיפשרה את שליטתם של בני מואב, עמון ועמלק על השטחים הכבושים; זה משתמע גם מהלשון "ויאספו אליו" הנקוטה במקרא כאשר אישיות חזקה בעלת כושר מנהיגות מצליחה ללקט סביבה לוחמים עזי נפש, וגם מהתואר של עגלון בפסוק י"ז: "ועגלון איש בריא מאד" המושג "בריא" מראה יותר על איש חזק בעל גוף, מאשר איש שמן, אבל אין זה משנה, כי גם המושג שמן משמש בפרק זה שם נדרף לגבור חייל, כפי שאנו למדים מפסוק כב: "ויכו את מואב בעת ההיא כעשרת אלפים איש וכל שמן וכל איש חיל וכו'...".

אהוד מבין שרק סילוקו של עגלון יפורר את השותפות בין הלוחמים שנאספו ממואב, עמון ועמלק בזכות אישיותו והוא מחליט להמית את עגלון, שעת כושר לכך הזדמנה לו כאשר נשלחה המנחה בידו.

וכאן בא עיקר ספור המעשה כיצד אהוד מתכנן ומבצע את זממו; הספור הוא מציאותי, מלהיב ומשלהב, המשתף את קוראיו בכל הצעדים שנוקט אהוד, מעורר את דמיונם ומביא אותם להערצת פקחותו וזריזותו של אהוד. ויש לסמוך על המחבר שהספור כפי שהוא מסופר על ידו היה סביר והתקבל על דעת הקוראים בני דורו, המכירים את המקומות המוזכרים, את המרחקים ביניהם ושעורי הזמן הדרושים על מנת לעבור ממקום למקום, והעוקבים בנושימה עצורה אחרי כל צעדיו של אהוד. עצם העובדה שאין המחבר מתאר היכן המקומות שהוא מזכיר, מוכיחה על קדמותו של הספור ושהמחבר מניח שהמקומות ידועים לקוראים.

על מנת להרוג את המלך חייב אהוד להתקרב אליו למרחק של הישג יד מבלי לעורר את חשדו, דבר שאינו קל כל עיקר. עליו לבודד את המלך מפמלייתו, לא לסכן את אנשי המשלחת, בין אם גדולה היא או קטנה, ולהשאיר לעצמו דרך וחמן

לבריתה, ועוד היה עליו לקחת בחשבון שמולו עומד לוחם מנוסה ורזו ובעל כח, שלמרות ששמן היה עדיין הוא מהווה יריב מסוכן בדור־קרב של מגע, ועל כן עליו להנחית את המכה הממיתת בפתאומיות מלאה שלא תותיר לעגלון אפשרות של תגובה. הנשק שאהוד בוחר היא חרב ישרה וקצרה שנועדה לדקירה והיא נתנת להסתרה על ירך ימין, במקום שאין איש חושד בכך, מפני שהמואבים, שהיו רגילים לחרב מעוגלת הארוכה, לא חשדו בו ומשום שכל לוחם רגיל חוגר את נשקו על ירך שמאל, מעל הבגדים. גוסף על כך דרושה רק תנועה אחת מהירה לשליפה ולדקירה, ללא צורך בהנפה הנתנת שהות לאיוב להיסוג ולהתנוון, ובפרט לאויב המנוסה ומאומן בכך. גם המקום התאים למטרתו. אין המקרא מפרש היכן היה מקום מושבו של המלך בעת הגשת המנחה, אבל סביר לחשוב שהוא היה אי שם לא רחוק מהגבול ומהפסילים אשר את הגלגל. זה איפשר את העברת המנחה ללא צורך בטלטולי דרך ארוכים, ללא סיכון המנחה והאנשים הנושאים אותה וללא דאגה למשמר מזוין כבד להבטחתם. להגשת המנחה נצלו ודאי את שהותו הזמנית או הקבועה של המלך עגלון באחד המחנות הסמוכים לגבול. הזכרת הפסילים פעמיים וההקשר עם המסופר שם מצביעה על שעורי זמן לא ארוכים הדרושים בשביל להגיע למקום המעשה, ותוך הזמן שעבדי המלך התמהמהו הספיק אהוד לעבור את הפסילים ולהגיע השעירתה וזה ודאי היה חלק חשוב בתכניתו של אהוד להצלת המשלחת ולהצלחתו הוא.

אחרי שאהוד מלווה את אנשיו עד המקום, בו הם כבר בטוחים, הוא חוזר אל המלך על מנת לבצע את זממו. אפשר במדה רבה של דיוק לשחזר את לוח הזמנים המשוער: המשלחת מגיעה למחנה בשעות הבוקר ואחרי שנתנו להם לחכות כ־אֶה, מתקיים טקס הקרבת המנחה סמוך לשעת הצהריים, כאשר המלך יושב למשפט ומקבל קהל. עד שאנשי המשלחת חוזרים לפסילים בגלגל ואהוד שב אל המלך מספיק זה לסיים את ארוחתו ולעלות לחדר המקרה בעליה להתבודד למנוחתו. ונקודה זו החשובה מאד למהלך העלילה, מודגשת כראוי בפסוק כ:

”ואהוד בא אליו והוא יושב בעליית המקרה אשר לו לבדו” וסביר מאד שהיו אלה השעות החמות של אחר הצהריים.

התכונה של המלך להתבודד בעליית המקרה נלקחה בחשבון על ידי אהוד בתכניתו להסתיר את הרצח מעין הפמליה של המלך לתקופת זמן המספיקה לו לבריתה בטוחה.

הדרמטיות שברגעים מכריעים אלה מושגת בסיפור שלנו דוקא על ידי הקצור והצמצום. אהוד אומר למלך: ”דבר סתר לי אליך” והמלך מסלק את אחרוני העומדים עליו. והנה אהוד עם המלך לבד בחדר ועבדיו לא יחשדו במאומה גם אם יעבור זמן מה, מבלי שהמלך יקרא להם. אבל זה לא מספיק עדיין. אהוד חייב להתקרב למלך מבלי לעורר את חשדו של לוחם ותיק וחשדן זה, כי בדרך כלל לא נהגו אנשים אז כעתה להתקרב למלך ושמרו על מרחק בנוכחותו ולרוב גם כרעו ברך, וכל תנועה חפוזה והתקרבות יתר היו מעלים את חשדותיו של המלך שמשוה אינו כשורה, ומהירים אותו בעוד מועד. ואת האפשרות להתקרב משני אהוד על ידי שהוא אומר למלך: ”דבר אלהים לי אליך”. זה מעלה בהדרגה את המתח והסקרנות של המלך. ראשית, דבר הסתר ואחר כך – דבר אלהים; משום קדושה קם המלך ויורד מהכסא המורם בדרך כלל, עליו הוא יושב. וכאן מבצע אהוד את זממו ובמכה אדירה

אחת הוא הורג את המלך. התאור של הניצב הבא אחרי הלהב, האכזרי מאד, לא בא לשם ההסבר מדוע לא גילו מיד עבדי המלך את הבר הרצחו של המלך, כדעת המפרשים, אלא הוא בא ללמד על עצמת המכה בה הרג אהוד את עגלון. אחרי שהספור מגיע לשיאו בהריגת המלך יורד המתח בהדרגה בתאור בריחתו של אהוד ותוצאות המעשה הנועז הזה, שהם התעוררות בני ישראל למרד, לכידת מעברות הירדן והשמדת האויב שאבד לו המנהיג. אין ספק, שהריגתו של עגלון היא הגורם המכריע בנצחון בני ישראל על מואב ולכן היא מסופרת בדיוק ובפרוט, וכל מלה בפרק זה היא במקומה ואינה מיותרת ואין שום קושי בהבנתו ככתבו וכלשונו. ואין גם כל צורך לבטל את פרושו של יוסף בן מתתיהו.

